

Joanna SZERSZUNOWICZ

Uniwersytet w Białymstoku

j.szerszunowicz@uwb.edu.pl

<http://orcid.org/0000-0001-6197-5643>

WIELOASPEKTOWOŚĆ MIĘDZYJĘZYKOWEJ EKWIWALENCJI STAŁYCH POŁĄCZEŃ WYRAZOWYCH A UJĘCIE ONOMAZJOLOGICZNE NA PRZYKŁADZIE FRAZEOLOGIZMÓW TYPU *TĘGA GŁOWA*

WSTĘP

W językach naturalnych stałe połączenia wyrazowe stanowią zbiór różnorodnych jednostek, które łączy cecha odtwarzalności: są one reprodukowane przez użytkowników języka, tj. nie tworzy się ich doraźnie. W szerokim rozumieniu pod pojęciem frazeologizmu rozumie się każdy związek wykazujący tę właściwość, a więc zarówno idiomy – stanowiące centrum systemu frazeologicznego (Gläser 1998) – jak i kolokacje, frazemy, przysłowia, skrzydlate słowa, wielowyrazowe jednostki pragmatyczne itp. (Burger 2010: 33–58)¹.

Z powodu językowo-kulturowej specyfiki frazeologii w perspektywie kontrastywnej można założyć, że zestawienie spetryfikowanych konstrukcji wielowyrazowych dwóch języków wykaże rozmaite relacje między jednostkami, które będą miały różny stopień korespondencji: od ekwiwalentów absolutnych, tożsamyh w planie semantycznym i strukturalnym, poprzez korespondujące połączenia wyrazowe języka docelowego wykazujące znaczne rozbieżności w zakresie poszczególnych parametrów, do niefrazeologicznych, czyli odpowiedników wyrazowych lub luźnych kombinacji leksemów.

---

¹ Na potrzeby niniejszej pracy przyjmuje się następującą definicję związku frazeologicznego: stałe połączenie przynajmniej dwóch wyrazów, którego cechą fakultatywną jest idiomatyczność (Fiedler 2007: 28).

Zagadnienia związane z ekwiwalencją stałych połączeń wyrazowych są analizowane w rozmaitych ujęciach (MED). W ostatnich dekadach większość studiów frazeologicznych korzysta z osiągnięć językoznawstwa kognitywnego i korpusowego (Pawley 2007; Colson 2008). Dominantą analiz prowadzonych na materiale różnojęzycznym bywają wybrane cechy frazeologizmów, na przykład ich figuratywny charakter (Dobrovól'skij, Piirainen 2005). Badaniem obejmuje się wybrane pola semantyczne oraz związki o określonym pochodzeniu, na przykład biblizmy i mitologizmy (Oleśkiewicz 2007; Piirainen 2012; Puda-Blokesz 2014). W tego rodzaju analizach opracowywane są typologie ekwiwalentów obejmujące skalarnie uszeregowane odpowiedniki, tj. od stałych połączeń języka docelowego wykazujących najwyższy stopień korespondencji z jednostkami języka wyjściowego do niefrazeologicznych. Samo zjawisko ekwiwalencji znacznie rzadziej stawiane jest w centrum rozważań frazeologicznych.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie wieloaspektowości zjawiska ekwiwalencji międzyjęzykowej stałych połączeń wyrazowych w aspekcie badań onomazjologicznych. Ogólnie ujmując, klasyfikacje odpowiedników związków frazeologicznych opierają się zazwyczaj na dwóch kryteriach: semantycznym i strukturalnym. Większość propozycji nie uwzględnia innych czynników, takich jak zabarwienie stylistyczne, potencjał modyfikacyjny czy frekwencja, lub traktuje je jako kryteria uszczegóławiające w obrębie podgrup wydzielonych na podstawie kryteriów prymarnych, co może zaburzać obraz ekwiwalencji. Badanie korespondencji zachodzącej między dwoma związkami uwzględniające większą liczbę parametrów pozwala na dokładniejsze opisanie analizowanych związków.

W badaniach frazeologicznych – w tym również kontrastywnych – przyjmuje się różne perspektywy metodologiczne. Jedną z nich jest ujęcie onomazjologiczne, w którym bada się frazeologizmy zawierające komponenty z określonej domeny, na przykład wielowyrzowe jednostki z nazwami barw lub zwierząt (Fiedler 2007: 55). Istotnym kryterium przy opracowywaniu typologii międzyjęzykowych ekwiwalentów jest obecność określonego komponentu: nazw liczb, barw, zwierząt itp. (Weng 1991; Kim-Werner 1998; Zaręba 1978, 1981, 1982; Zouogbo 2003). Nasuwa się wątpliwość, czy ujęcie onomazjologiczne, skupione na przykład na jednostkach z somatyzmami, animalizmami czy fitonimami, pozwala na rzetelny opis korespondencji frazeologizmów w poszczególnych

językach, zwłaszcza gdy badanie dotyczy ekwiwalencji połączeń z wybranym komponentem, na przykład leksemem *oko* w polszczyźnie w zestawieniu z innymi językami.

Potencjał ujęcia onomazjologicznego w kontrastywnych badaniach międzyjęzykowej ekwiwalencji zostanie omówiony na przykładzie współcześnie używanych frazeologizmów o konstrukcji PRZYMIOTNIK_{NOM FEM SING} + GŁOWA, które przekazują pozytywną ocenę potencjału intelektualnego opisywanej osoby². Przykładem związków realizujących ten model są wyrażenia *tęga głowa* i *bystra głowa*. Materiał badawczy wyekscerpowano z opracowań leksykograficznych, wśród których głównym źródłem był *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego* (WSFJP) autorstwa Piotra Müldnera-Nieckowskiego. Poświadczenie słownikowe zebranych jednostek stanowi potwierdzenie ich ustabilizowanej pozycji w leksykonie języka polskiego. Związki te zostaną zestawione z ich angielskimi i włoskimi odpowiednikami zarejestrowanymi w słownikach (MED; WSPA; DeM, PSPW), co umożliwi analizę ich ekwiwalencji i wykazanie jej złożonego charakteru.

MIĘDZYJĘZYKOWA EKWIWALENCJA ZWIĄZKÓW FRAZEOLOGICZNYCH

Pojęcie ekwiwalencji należy do kluczowych zarówno w obszarze nauk literaturoznawczych, jak i językoznawczych (Tabakowska 2001: 31). Badacze wyrażają różny stosunek do tego zjawiska: od jego negacji i odrzucenia do akceptacji prowadzącej do różnorodnych analiz (MEP). *Tezaurus terminologii translatorskiej* zawiera następującą definicję terminu *ekwiwalencja*: „relacja równoważności treściowo-stylistycznej między tekstem przekładu a tekstem oryginału” (TTT: 71).

We frazeologii koncepcja ekwiwalencji jest powszechnie wykorzystywana w analizie kontrastywnej (Dobrovol'skij, Piirainen 2005). Na materiale dwu- i wielojęzycznym opracowywane są typologie ekwiwalentów stałych połączeń wyrazowych. Przykładowo Małgorzata Marcjanik (1984: 191–192), która analizuje idiomy rosyjskie i polskie, wyróż-

---

² W badaniu uwzględniono wariant schematu, w którym komponenty występują w liczbie mnogiej: PRZYMIOTNIK_{NOM FEM PL} + GŁOWY.

nia następujące relacje odpowiedności: idiomy rosyjskie mające semantyczny i formalny odpowiednik w języku polskim, idiomy rosyjskie o polskich odpowiednikach semantycznych częściowo korespondujących formalnie, idiomy rosyjskie z semantycznymi ekwiwalentami w polszczyźnie, idiomy nieposiadające ani semantycznych, ani formalnych odpowiedników. Badania te oprócz wartości naukowo-deskryptywnej mają również zastosowanie praktyczne. Ich wyniki wykorzystywane są w leksykografii, translatoryce i glottodydaktyce.

Jak już wspomniano, nadrzędne kryterium przyjmowane przez badaczy stanowi semantyka porównywanych frazeologizmów. Analizuje się znaczenie związku języka wyjściowego i dobiera się związek języka docelowego, który przekazuje tożsamy sens. Należy podkreślić, że znalezienie pełnej korespondencji semantycznej jest osiągnięciem stanu idealnego. Związki zazwyczaj mają znaczenia zbliżone, podobne, ale rzadko w pełni tożsame. Osobny problem stanowi asymetria semantyczna frazeologizmów: związek języka wyjściowego może być monosemiczny, a jego obcojęzyczny odpowiednik polisemiczny lub na odwrót: w języku wyjściowym frazeologizm wykazuje cechę polisemiczności, a jego ekwiwalent jest monosemiczny (Dobrovol'skij, Piirainen 2005).

Drugie ważne kryterium to struktura związku, tj. jego postać formalna. W analizach stałych połączeń wyrazowych operuje się zazwyczaj terminem *ekwiwalencja semantyczno-formalna*. Użycie go wskazuje na nierozzerwalność tych dwóch aspektów w badaniach frazeologicznych. W ramach studiów nad parametrem strukturalnym analizuje się konstrukcję związku, czyli jego budowę, i powiązane z nią cechy.

Figuratywny charakter frazeologizmów warunkuje włączenie do analiz ich ekwiwalencji komponentu obrazowania analizowanych par związków. Dosłowne odczytanie danego połączenia wyrazowego, tj. jego motywacja semantyczna, buduje jego obrazowość, która w wielu przypadkach wpływa znacznie na stopień ekwiwalencji międzyjęzykowej (Dobrovol'skij, Piirainen 2005).

Jak już sygnalizowano, na współczesne badania frazeologiczne duży wpływ ma językoznawstwo korpusowe: bada się frekwencję występowania porównywanych związków frazeologicznych w zestawianych językach (Colson 2008: 197–199). Liczba ich wystąpień w poszczególnych stylach i gatunkach tekstów przynosi istotne informacje na temat ich przypisania do poszczególnych odmian języka i rodzajów wypowiedzi. Pozwala zanalizować transformacje gramatyczne i typowe kon-

teksty użycia. Ułatwia także przeprowadzenie studiów nad zabarwieniem stylistycznym porównywanych jednostek. Dwa różnojęzyczne frazeologizmy o tożsamym znaczeniu mogą wykazywać znaczne rozbieżności w aspekcie tego parametru nawet przy dużym podobieństwie leksykalno-formalnym. Należy dodać, że w planie frazeostylistycznym za istotną cechę należy również uznać postać brzmieniową zestawianych jednostek.

Kolejny parametr, który jest sporadycznie włączany do analiz, to potencjał modyfikacyjny związku. Wśród frazeologizmów występują jednostki wykazujące szczególne predyspozycje do podlegania różnym modyfikacjom, na przykład substytucji czy redukcji³.

Badanie różnojęzycznych związków frazeologicznych pozwala na opracowanie typologii odpowiedników: jednostki są grupowane według stopnia podobieństwa. Zazwyczaj podstawą wydzielenia klas ekwiwalentów jest ich semantyka oraz postać leksykalno-formalna. Jak podaje Dobrovol'skij (2011), w perspektywie ogólnej wyodrębnia się następujące grupy odpowiedników:

1. absolutne, zwane w nowszych opracowaniach quasi-ekwiwalentami, tj. jednostki języka docelowego wykazujące zgodność dla wszystkich parametrów języka wyjściowego,
2. częściowe, czyli odpowiedniki w języku docelowym wykazujące zgodność zdecydowanej większości prymarnych parametrów jednostki języka wyjściowego, mianowicie semantyki, konstrukcji i składu leksykalnego, z dopuszczeniem subtelnych zmian, które nie mają wpływu na metaforykę,
3. paralelne, w których dla obu jednostek wspólna jest semantyka, a inne parametry w tym obrazowanie, mogą znacznie się różnić,
4. niefrazeologiczne, zwane zerowymi, którymi mogą być jednostki leksykalne lub luźne połączenia wyrazów w języku docelowym, za pomocą których wyrażane jest znaczenie frazeologizmu języka wyjściowego.

---

³ Dyskursywne użycia frazeologizmów różnią się znacznie od postaci kanonicznych związków, co jest uwarunkowane potrzebami komunikacyjnymi nadawcy w danym kontekście (Chlebda 2003). Z tego powodu w niektórych sytuacjach trudno jest precyzyjnie określić, czy dane użycie mieści się w normie, czy stanowi błąd (Andrejewicz 2015). Liczne są modyfikacje kreatywne, występujące na przykład w tekstach literackich lub reklamowych, które zaskakują wykorzystaniem stałych połączeń wyrazowych w sposób twórczy, daleko odbiegający od utartych schematów ich stosowania.

Powyżej przedstawiona typologia obcojęzycznych odpowiedników związków frazeologicznych ma charakter ogólny i stanowi punkt wyjścia do tworzenia szczegółowych klasyfikacji obejmujących dany materiał badawczy. W zależności od celu badań i specyfiki zebranych jednostek wprowadza się dodatkowe parametry. W niektórych analizach jako czynnik różnicujący ekwiwalenty uwzględnia się kryterium pochodzenia związków, na przykład klasyfikacja warunkowana jest pochodzeniem odpowiednika z określonej dziedziny, którą może być sport (Nowowiejski 2009) czy muzyka (Szerszunowicz 2014). Wówczas wydzielane są podgrupy w obrębie głównych klas, na przykład ekwiwalenty paralelne obejmują odpowiedniki paralelne niemające w swoim składzie komponentów pochodzących z tej samej domeny lub z dwóch różnych.

ANALIZA ZWIĄZKÓW O STRUKTURZE PRZYMIOTNIK_{NOM FEM SING} + GŁOWA WYRAŻAJĄCYCH POZYTYWNAŃ OCENĘ INTELEKTU

Frazeologia somatyczna, czyli stałe połączenia wyrazowe zawierające nazwy części ciała, stanowi najbogatszy zbiór jednostek w repertuarze stałych połączeń języków naturalnych. Nie dziwi więc fakt, że stanowi ona przedmiot licznych badań językoznawczych. Wśród bogatej literatury warto przywołać pracę Anny Tyrpy (2005) o frazeologizmach, których znaczenia motywowane były cechami części ciała w gwarach polskich. Powstały również prace o charakterze kontrastywnym, na przykład analiza stałych połączeń wyrazowych z somatyzmami w języku polskim i bułgarskim (Michow 2013) czy monografia poświęcona frazeologizmom z nazwami części ciała w języku rosyjskim i polskim (Горды 2010).

Bogactwo frazeologii somatycznej w dużej mierze wynika z przyjęcia postawy antropocentrycznej, która zakłada, że w centrum znajduje się człowiek i opisuje świat z tej pozycji (Pajdzińska 1990; Sitarski 2016). Wiele frazeologizmów należących do tej grupy powstało w wyniku obserwacji zachowań ludzi, na przykład: *oka nie spuścić, kręcić nosem, palcem nie kiwnąć, podać komuś (pomocną) dłoń, dźwigać coś na swoich barkach* (Lewicki, Pajdzińska 2001: 321).

Jednostki te w sposób naturalny charakteryzują człowieka, określając jego wiek, cechy charakteru i zachowania, na przykład: *siwa głowa, gorąca głowa, ktoś ma muchy w nosie*. Antropocentryczne podejście znajduje odzwierciedlenie również w określeniach odległości (*jak okiem sięgnąć, pod*

ręką, pod nosem), czasu (*od ręki, w oczach*), ilości i miary (*można policzyć na palcach jednej ręki, ktoś ma czegoś po dziurki w nosie*), intensywności (*sam jak palec, cienki jak włos*) (Lewicki, Pajdzińska 2001: 329).

Nazwy części ciała wykorzystywane są we frazeologii w dwojaki sposób: po pierwsze, stałe połączenia wyrazowe odwołują się do ich cech rzeczywistych; po drugie, motywowane są przez właściwości tradycyjnie im przypisywane w danej kulturze. W perspektywie międzyjęzykowej drugi z wymienionych sposób użycia somatyzmów do tworzenia połączeń wyrazowych jest nader istotny. Uwarunkowania kulturowe mogą być przyczyną różnic zachodzących między dystrybucją nazw części ciała w zasobach frazeologicznych badanych języków. Przykładowo w polszczyźnie jednostki opisujące gniew zawierają składnik leksykalny *serce* (*gniew komuś przepelnia serce, serce pełne gniewu*), natomiast w języku japońskim podobną funkcję pełni nazwa *hara* 'żołądek' (Ishida 2008). Z kolei we frazeologii chińskiej znajduje odzwierciedlenie fakt, że w kulturze tej serce to nie tylko ośrodek emocji, ale również źródło myśli (Weng 1991).

W języku polskim komponent *głowa* jest wykorzystywany zarówno w znaczeniu podstawowym, jak i figuratywnym. *Uniwersalny słownik języka polskiego* (USJP, 1: 1027) zawiera następujące eksplikacje leksemu *głowa*:

1. 'część ciała człowieka i większości zwierząt, zawierająca mózg i narządy zmysłów'
2. 'siedlisko rozumu, myśli'
3. *książk.*
  - a) 'człowiek oceniany ze względu na jego umysłowość'
  - b) 'człowiek stojący na czele jakiejś społeczności, organizacji; zwierzchnik'
  - c) *przen.* 'o roślinach lub częściach roślin kształtem przypominającym głowę'
  - d) 'o górnej zaokrąglonej części czegoś'
4. *pot.*
  - a) 'włosy, uczesanie, fryzura'
  - b) 'człowiek lub zwierzę jako jednostka; osoba'
5. *przestarz.* 'życie'.

W polszczyźnie związki realizujące badany schemat motywowane są głównie pierwszymi trzema znaczeniami komponentu *głowa*. Słownik ogólny języka angielskiego wydawnictwa Macmillan (MED) podaje dziesięć znaczeń leksemu *head* 'głowa', z których pierwsze trzy pokrywają

się z definicjami z *Uniwersalnego słownika języka polskiego*⁴. Podobnie jest w przypadku języka włoskiego, z tym że opracowania leksykograficzne podają większą liczbę znaczeń, co w znacznej mierze wynika z uwzględnienia terminów z zakresu m.in. fotografii, geografii i muzyki⁵.

Polskie wyrażenia złożone z przymiotnika i rzeczownika *głowa* nie stanowią jednorodnej grupy pod względem semantyczno-pragmatycznym. Wśród badanych jednostek można wyróżnić następujące typy połączeń:

1. Związki, w których komponent adiektywny określa człowieka, opisując jego:
  - 1.1. charakter, temperament, zachowanie itp., np. *gorąca głowa przest.* 'ktoś gwałtowny, popędliwy, niecierpliwy' (WSFJP: 239), *szalona głowa książk.* 'ktoś narwany, nieobliczalny' (WSFJP: 243),
  - 1.2. potencjał intelektualny, np. *bystra głowa* 'osoba inteligentna, rozumna, zdolna' (WSFJP: 237),
  - 1.3. kolor włosów, np. *ciemna głowa* 'ciemne owłosienie głowy' (WSFJP: 238),
  - 1.4. odporność człowieka na działanie narkotyczne alkoholu, np. *mocna głowa* '(człowiek) odporność na narkotyczne działanie alkoholu' (WSFJP: 242),
2. frazeologizmy opisujące właściwości głowy, np. *twarda głowa* 'głowa wytrzymała na uderzenia' (WSFJP: 242),

⁴ Oprócz tożsamyh eksplikacji ('the top part of your body that has your brain, eyes, mouth etc in it', 'your mind and thoughts', 'the leader or most important person in a group') pozostałe znaczenia leksemu *head* odnotowane w cytowanym słowniku to: 'the top or front part of something', 'the white bubbles on the top of a glass of beer', 'the beginning of a river, where the water comes from', 'the top of a drum', 'used as a way of counting farm animals', 'the white center of a spot on your skin', heads 'the side of a coin that has a picture of a head on it' (MED: 657–658).

⁵ Na przykład *Il dizionario della lingua italiana* podaje następujące znaczenia wyrazu *testa* 'głowa': 'parte superiore o anteriore del corpo, unita al collo, che nell'uomo ha forma tondeggianti e negli animali può assumere diverse conformazioni', 'la zona del cranio rivestita di capelli, i capelli stessi', *fig.* 'in quanto sede degli organi preposti alle funzioni intellettive e alle sensazioni, mente, ingegno', *fig.* 'persona dotata di grandi capacità intellettuali', 'persona, individuo', 'parte iniziale, anteriore o superiore di qcs.', *sport* 'nelle corse ippiche, la lunghezza della testa di cavallo, presa come unità di misura del distacco', *geogr.* 'cima montuosa di forma piramidale, levigata dall'erosione', *mus.* 'la parte tonda di una nota, che ne indica l'altezza sul rigo', *tipogr.* 'parte orizzontale superiore dei caratteri', *legat.* 'talia superiore di un libro', *ling.* 'l'elemento sintatticamente e semanticamente dominante in una sintagma, che può fungere da sostituto dell'intero sintagma', *edil.* 'la faccia della superficie minore dei mattoni rettangolari', *fotogr. cinem.* 'attacco snodabile e orientabile di un cavalletto su cui si fissa una macchina fotografica o da presa', *pugl.* 'nome di vari pesci di genere *Trigla*, e spec. *Trigla lineata*' (DeM: 2724).

3. jednostki pragmatyczne, np. *Spokojna głowa (!)* posp. 'nie ma powodu do obaw; wszystko będzie dobrze' (WSFJP: 243)⁶,
4. terminy, np. *trupia głowa/główka/czaszka* 'symbol zagrożenia, śmierci, trucizny' (WSFJP: 243).

Analizowane jednostki, które przekazują pozytywną ocenę intelektualnego potencjału opisywanej osoby, tworzą zbiór ośmioelementowy. Są one kolokacjami, a więc ich człony zachowują większą autonomiczność semantyczną niż składniki prototypowych idiomów (Białek 2009: 32)⁷. Cztery jednostki są monosemiczne: *bystra głowa* 'osoba inteligentna, rozumna, zdolna', *mądra głowa* 'osoba mądra, rozsądna, wykształcona', *otwarta głowa* 'osoba skłonna do zaakceptowania a[lbo] stosowania nowości, nowych poglądów, idei, nowinek technicznych itp.' (WSFJP: 242), *senatorska głowa przest.* 'człowiek mądry, nieprzeciętny', *tęga głowa* książk. 'ktoś inteligentny, zdolny, wykształcony' (WSFJP: 243).

Wśród analizowanych jednostek dwa frazeologizmy są natomiast polisemiczne: związek *dobra głowa* ma dwa znaczenia, mianowicie '(człowiek) mądry, inteligentny, rozumny; mądrość, inteligencja, rozum' i kwalifikowane jako pospolite '(człowiek) odporność na narkotyczne działanie alkoholu; mocna głowa' (WSFJP: 239), a jednostka *jasna głowa* – trzy: 'sprawny umysł', *przest.* 'siwe włosy', 'jasne włosy (blond)' (WSFJP: 239). W obu przypadkach tylko jedno ze znaczeń odnosi się do potencjału intelektualnego człowieka.

Polskie opracowania leksykograficzne rejestrują również związek, w którym komponent *głowa* występuje w liczbie mnogiej w połączeniu z określeniem adiektywnym. *Słownik dobrego stylu, czyli o wyrazach, które się lubią* podaje frazeologizm *najtęższe głowy* (SDS: 53).

Niektóre z analizowanych związków mają warianty, w których występuje synonimiczny komponent *umysł*. Tworzą one dublety semantyczne, na przykład: *bystra głowa* – *bystry umysł*, *tęga głowa* – *tęgi umysł*, *otwarta głowa* – *otwarty umysł*, *jasna głowa* – *jasny umysł* (USJP, 1: 1027). Z kolei frazeologizm *najtęższe głowy* ma wariant *najtęższe mózgi* (USJP, 2: 733). Pary frazeologizmów tworzących omawiany szereg nie wykazują istotnych różnic stylistycznych.

⁶ Por. *mieć spokojną głowę* 'być czegoś pewnym, być o coś spokojnym', książk. 'być osobą zrównoważoną, nie ulegać zbyt łatwo emocjom' (WSFJP: 242).

⁷ Całościowe analizy tego rodzaju jednostek zawierają dwie monografie: książka Christiny Konecny (2010) poświęcona kolokacjom włoskim i praca Kazumi Koike (2001), która powstała na materiale frazeologii hiszpańskiej.

Badane połączenia wyrazowe tworzą relacje antonimiczne z paralelnymi związkami tożsamymi strukturalnie, tj. wyrażeniami złożonymi z przymiotnika i rzeczownika *głowa*. Do jednostek o znaczeniu przeciwstawnym realizującym ten schemat formalny należą między innymi następujące związki frazeologiczne: *ciasna głowa* ‘osoba tępa, ograniczona’ (WSFJP: 238), *ciężka głowa przest.* ‘osoba tępa, ograniczona’ (WSFJP: 238), *słaba głowa* ‘osoba niezdolna, mało inteligentna’ (WSFJP: 243), *tępa głowa* ‘ktoś nierozgarnięty, głupi’ (WSFJP: 243), *barania głowa*, *kapuściana głowa*, *ośla głowa*, *pusta głowa*⁸. W badanym materiale obecne są również warianty z komponentem *łeb*, na przykład: *barani/ciasny/kapuściany/ośli/pusty/zakuty łeb* (WSFJP: 368–369). Warto odnotować także poświadczony leksykograficznie związek *głowa kwadratowa* (WSFJP: 239), w którym przymiotnik występuje po rzeczowniku⁹.

Wszystkie powyżej wymienione cechy omawianych związków są istotne w perspektywie kontrastywnej. Stopień ekwiwalencji zależy od układu wartości poszczególnych parametrów: przykładowo duże rozbieżności frekwencji dwóch zestawianych jednostek w połączeniu z niezgodną kwalifikacją stylistyczną mogą zdecydować o tym, że nie będą one traktowane jako odpowiedniki systemowe w perspektywie leksykograficznej.

Analiza zawartości artykułów hasłowych korespondujących leksemów, tj. angielskiego słowa *head* i włoskiego wyrazu *testa*, wykazały zarówno podobieństwa, jak i różnice. W angielszczyźnie odpowiednikami systemowymi są jednostki leksykalne: nazwa *brain* i compositum *brainbox*:

głowa (człowiek inteligentny) pot. brain

mądra głowa pot. brain

tęga głowa GB pot. a brainbox, pot. a brain

Jej siostra to tęga a[lbo] mądra głowa Her sister is a real brain (WSPA: 266).

Podobnie jest w przypadku antonimów: jako odpowiedniki jednostek *kapuściana/ośla/zakuta głowa* Wielki słownik polsko-angielski PWN-Oxford podaje composita, mianowicie *dimwit* i *thickhead* (WSPA: 266). Oba rze-

⁸ W przypadku wyrażen przekazujących negatywną ocenę możliwości intelektualnych człowieka postaci wariantywne omawianych frazeologizmów zawierają leksemy *łeb* (*barani/kapuściany/zakuty łeb*) i *pała* (*zakuta pała*).

⁹ Cytowane opracowanie leksykograficzne podaje dwa znaczenia związku *głowa kwadratowa*: *posp.* ‘odporny na emocje’, *posp. pogard.* ‘głupiec, ociężały umysłowo’ (WSFJP: 239).

czowniki złożone opatrzone są kwalifikatorami stylistycznymi *potocznie* i *obraźliwie*.

Słownik kolokacji angielskich wydawnictwa Macmillan uwzględnia konstrukcję złożoną z przymiotnika i rzeczownika *head*, podając następujące wyrażenia: *clear/cool/level head* (MED: 354). Cytowane opracowanie nie wymienia więc jednostek realizujących ten model formalny, które przekazują ocenę intelektu człowieka. Podobnie jest w przypadku innego słownika kolokacji angielskich (LDC). Oba słowniki podają natomiast kolokacje o zbliżonym znaczeniu do polskich, których jądrowym komponentem jest leksem *mind* 'umysł': *bright/brilliant/intelligent/enquiring/keen/lively/open/quick/sharp mind* (MDC: 498), *a brilliant mind, an open mind, a curious/enquiring mind* (LDC: 779). Oba słowniki rejestrują również połączenia z komponentem *brain*: *quick/sharp brain* (MDC: 69), *a quick/good brain, a business brain* (LDC: 126). *Oxford Collocations Dictionary for Students of English* uzupełnia tę listę jednostkami *agile/best/finest mind* i *fertile/fine/great brain* (OCD: 497, 80).

Z kolei we włoskich opracowaniach leksykograficznych obecne są wyrażenia oceniające intelekt złożone z rzeczownika *testa* i przymiotnika, który w zależności od wymogów gramatyki tego języka poprzedza rzeczownik lub występuje po nim:

to tęga głowa è una gran testa

to ośła/barania/tepa/zakuta/kapuściana głowa è una testa dura (di cavolo/di rapa) (PSPW, 1: 355)

ciasna/tepa/zakuta głowa testa dura (di legno) (PSPW, 1: 354).

Podane ekwiwalenty mają charakter frazeologiczny, ponadto we wszystkich odpowiednikach systemowych podanych w przytoczonym artykule hasłowym występuje włoski ekwiwalent polskiego komponentu *głowa*. Można więc stwierdzić, że zestawione jednostki polskie i włoskie wykazują wysoki stopień międzyjęzykowej korespondencji.

Podobnie jak w języku polskim i angielskim, opracowania leksykograficzne odnotowują szeregi jednostek ze składnikami synonimicznymi. Pierwszy z nich tworzą połączenia wyrazowe z komponentem *mente* 'umysł': *mente acuta/vivace/brillante/inventiva* (DeM: 1501), *mente illuminata/apperta, mente bislacca/ottusa* (DO: 1250), *una bella mente* (DO: 1250). W drugim występuje leksem *cervello* 'mózg': *cervello fino, cervello bacato/guasto* (DeM: 440). Zasadniczo słowniki włoskich kolokacji podają tożsame połączenia wyrazowe (DC; DCCI; DCL). W leksykografii wło-

skiej rejestrowane są również jednostki antonimiczne, na przykład: *testa quadra/dura/di legno*¹⁰. Schemat, w którego skład wchodzi przymiotnik i rzeczownik, analogicznie jak w polszczyźnie i angielszczyźnie, realizowany jest przez związki odnoszące się do charakteru, usposobienia, temperamentu itp., czego ilustracją stanowi idiom *testa calda* (DO: 2142).

Zestawienie polskich związków o strukturze PRZYMIOTNIK_{NOM FEM SING} + GŁOWA z ich angielskimi i włoskimi odpowiednikami pokazuje, że wszystkie jednostki mają odpowiedniki o zbliżonej metaforyce, przy czym nie każdy ekwiwalent ma charakter frazeologiczny. W języku angielskim odpowiednikami – oprócz frazeologizmów – są leksemy (*brain*) i *composita* (*brainbox*), które mimo różnic formalnych należy uznać je za bliskie ekwiwalenty. W perspektywie największe różnice występują w przypadku związków *senatorska głowa* i *tęga głowa*. Pierwszy z nich należy do jednostek przestarzałych i z tego powodu rzadko używanych. Wyrażenie *tęga głowa* jest kwalifikowane jako *książkowe*. W obu przypadkach odpowiedniki należą do rejestru potocznego i są jednostkami o wysokiej frekwencji.

TABELA 1. Zestawienie polskich frazeologizmów realizujących model PRZYMIOTNIK_{NOM FEM SING} + GŁOWA / PRZYMIOTNIK_{NOM FEM PL} + GŁOWY wyrażających pozytywną ocenę potencjału intelektualnego i ich obcojęzycznych odpowiedników

Polski frazeologizm	Znaczenie	Kwalifikator	Angielski(e) odpowiednik(i)	Włoski(e) odpowiednik(i)	Komentarz
<i>bystra głowa</i> SYN. otwarty umysł	'osoba inteligentna, rozumna, zdolna'	brak kwalifikatora w opracowaniach leksyko-graficznych	<i>a bright mind</i> <i>a fine/great brain</i> <i>an intelligent mind</i>	<i>una mente brillante</i>	ekwiwalenty frazeologiczne z komponentami z tożsamej domeny
<i>dobra głowa</i>	'(człowiek) mądry, inteligentny, rozumny; mądrość, inteligencja, rozum'	brak kwalifikatora w opracowaniach leksyko-graficznych	<i>a good brain</i> <i>an intelligent mind</i>	<i>una bella mente</i>	ekwiwalenty frazeologiczne z komponentami z tożsamej domeny

¹⁰ W języku włoskim występują również jednostki z wyrażeniem przyimkowym, np. *testa di legno/cavolo* (DO: 2142), które semantycznie odpowiadają polskim i angielskim konstrukcjom z przymiotnikami.

Polski frazeologizm	Znaczenie	Kwalifikator	Angielski(e) odpowiednik(i)	Włoski(e) odpowiednik(i)	Komentarz
	'(człowiek) odporność na narkotyczne działanie alkoholu; mocna głowa'	<i>posp.</i>	<i>a strong head</i>	<i>reggere bene l'alcool essere molto bravo a reggere l'alcool</i>	angielski odpowiednik quasi-absolutny, włoskie ekwiwalenty opisowe różniące się formalnie i leksykalnie
<i>jasna głowa</i> SYN. jasny umysł	'sprawny umysł'	brak kwalifikatora w opracowaniach leksykograficznych	<i>a good brain</i>	<i>una bella mente</i>	ekwiwalenty frazeologiczne z komponentami z tożsamej domeny
	'sive włosy'	<i>przest.</i>	<i>grey/silver hair</i>	<i>capelli bianchi</i>	ekwiwalenty frazeologiczne z nietożsamym somatyzmem
	'jasne włosy (blond)'	brak kwalifikatora w opracowaniach leksykograficznych	<i>fair hair</i>	<i>capelli biondi</i>	ekwiwalenty frazeologiczne z nietożsamym somatyzmem (kolokacje, a nie idiomy)
<i>najtęższe głowy</i>	brak (SDS: 53)	brak kwalifikatora w opracowaniach leksykograficznych	<i>finest brains</i>	<i>gran cervelli</i>	ekwiwalenty frazeologiczne z komponentami z tożsamej domeny
<i>otwarta głowa</i> SYN. otwarty umysł	'osoba skłonna do zaakceptowania a[łbo] stosowania nowości, nowych poglądów, idei, nowinek technicznych itp.'	brak kwalifikatora w opracowaniach leksykograficznych	<i>an open mind</i>	<i>una mente apperta</i>	ekwiwalenty frazeologiczne z komponentami z tożsamej domeny

Polski frazeologizm	Znaczenie	Kwalifikator	Angielski(e) odpowiednik(i)	Włoski(e) odpowiednik(i)	Komentarz
<i>senatorska głowa</i>	'człowiek mądry, nieprzeciętny'	<i>przest.</i>	<i>a brain</i>	<i>un gran testa</i>	angielski ekwiwalent leksykalny, włoski ekwiwalent z tożsamym somatyzmem, różniący się zabarwieniem stylistycznym
<i>tęga głowa / tęgi umysł</i>	'ktoś inteligentny, zdolny, wykształcony'	<i>książk.</i>	<i>a brain</i> <i>a brainbox</i>	<i>un gran testa</i>	angielskie ekwiwalenty leksykalne, włoski ekwiwalent z tożsamym somatyzmem, różniący się zabarwieniem stylistycznym

Jak już wspomniano, warto analizę jednostek utworzonych według schematu PRZYMIOTNIK_{NOM FEM SING} + GŁOWA uzupełnić badaniem związków z komponentami substytuującymi nazwę *głowa*, które pochodzą z tego samego pola semantycznego. Pierwszym składnikiem jest rzeczownik *umysł*: związki, które go zawierają zostały podzielone na dwie grupy: połączenia sklasyfikowane do pierwszej z nich przekazują jednoznacznie pozytywną ocenę intelektu, natomiast te, które znalazły się w drugiej wyrażają ocenę, która zasadniczo wyraża uznanie dla potencjału opisywanej osoby. Odpowiedniki, które zostały przyporządkowane polskim związkom, w zasadzie pokrywają się z ekwiwalentami z tabeli 1.

TABELA 2. Zestawienie polskich frazeologizmów z komponentami *umysł* i *umysły* wyrażających pozytywną ocenę potencjału intelektualnego i ich obcojęzycznych odpowiedników

2.1. KORPUS PRYMARNY

Polski frazeologizm	Znaczenie	Kwalifikator	Angielski(e) odpowiednik(i)	Włoski(e) odpowiednik(i)
<i>błyskotliwy umysł</i>	'umiejętność szybkiego kojarzenia pojęć, faktów i wy-	brak kwalifikatora w opracowaniach leksy-	<i>a bright mind</i> <i>a fine/great brain</i>	<i>una mente brillante</i>

Polski frazeologizm	Znaczenie	Kwalifikator	Angielski(e) odpowiednik(i)	Włoski(e) odpowiednik(i)
	ciągania wniosków' (WSFJP: 842) ----- 'osoba, która ma taką umiejętność' (WSFJP: 842)	kograficznych	<i>an intelligent mind</i>	
<i>burzliwy umysł</i>	'błyskotliwy, skłonny do nowatorstwa' (WSFJP: 842)	<i>książk.</i>	<i>a creative mind</i>	
<i>bystry/lotny umysł</i>	'właściwy człowiekowi inteligentnemu, spostrzegawczemu' (WSFJP: 842) ----- 'człowiek inteligentny, spostrzegawczy' (WSFJP: 842)	brak kwalifikatora w opracowaniach leksykograficznych	<i>a bright mind</i> <i>a fine/great brain</i> <i>an intelligent mind</i>	<i>una mente brillante</i>
<i>chłonny umysł</i>	'właściwy człowiekowi łatwo przyswajającemu wiedzę, nowości, otwartemu na to, co nowe, nieznanne' (WSFJP: 842)	brak kwalifikatora w opracowaniach leksykograficznych	<i>a receptive mind</i>	<i>una mente ricettiva</i>
<i>ciekawny umysł</i>	'osoba, która wszystkim się interesuje, która chce wiele poznać i rozumieć' (WSFJP: 842)	brak kwalifikatora w opracowaniach leksykograficznych	<i>a curious mind</i>	<i>una mente curiosa</i>
<i>giętki umysł</i>	'zdolność wszechstronnego rozumowania, pojmowania' (WSFJP: 842) ----- 'osoba o takim umyśle' (WSFJP: 842)	brak kwalifikatora w opracowaniach leksykograficznych	<i>an open mind</i>	<i>una mente aperta</i>
<i>jasny umysł</i>	'łatwość rozumowania, myślenia' (WSFJP: 842) ----- 'osoba, która ma taką łatwość' (WSFJP: 842)	brak kwalifikatora w opracowaniach leksykograficznych	<i>a bright mind</i>	<i>una mente brillante</i>

Polski frazeologizm	Znaczenie	Kwalifikator	Angielski(e) odpowiednik(i)	Włoski(e) odpowiednik(i)
<i>najtęższe/najwybitniejsze/największe umysły</i>	brak (WSFJP: 842)	brak kwalifikatora w opracowaniach leksykograficznych	<i>the finest minds</i> <i>the best minds</i>	<i>le menti più brillanti</i> <i>le menti migliori/le migliori menti</i>
<i>otwarty umysł</i>	'zdolność postrzegania tego, co nowe, akceptowania nieznanego' ----- 'osoba o takim umyśle'	brak kwalifikatora w opracowaniach leksykograficznych	<i>an open mind</i>	<i>una mente aperta</i>
<i>przenikliwy umysł</i>	'wysoka inteligencja, umiejętność trafnego oceniania, przewidywania, wyciągania wniosków' ----- 'osoba o takim umyśle' (WSFJP: 842)	brak kwalifikatora w opracowaniach leksykograficznych	<i>an acute mind</i>	<i>una mente acuta</i>
<i>tegi umysł</i>	'człowiek o dużej inteligencji, dużych zdolnościach' (WSFJP: 842)	<i>prześc.</i>	<i>a great mind</i>	<i>una gran mente</i>
<i>twórczy umysł</i>	brak (SDS: 326)	brak kwalifikatora w opracowaniach leksykograficznych	<i>a creative mind</i>	<i>una mente creativa</i>
<i>wielki umysł</i>	'człowiek obdarzony rozumem i mający wybitne osiągnięcia twórcze' (WSFJP: 842)	brak kwalifikatora w opracowaniach leksykograficznych	<i>a great mind</i>	<i>una gran mente</i>
<i>wybitne/świetle umysły</i>	brak (SDS: 326)	brak kwalifikatora w opracowaniach leksykograficznych	<i>the finest minds</i> <i>the best minds</i>	<i>le menti più brillanti</i> <i>le menti migliori/le migliori menti</i>
<i>żywy umysł</i>	brak (SDS: 326)	brak kwalifikatora w opracowaniach leksykograficznych	<i>a bright mind</i>	<i>una mente brillante</i>

Do drugiej grupy jednostek tworzących korpus sekundarny, jak wspomniano powyżej, zaklasyfikowano związki, które są powiązane z pozytywną oceną umysłu. Relacje te mają dwojaki charakter: po pierwsze, ocena pozytywna może nie być jednoznaczna, tj. aktualizuje się w danym kontekście (np. *umysł krytyczny*); po wtóre, niektóre związki wyrażają pozytywną ocenę czyjegoś umysłu w danym momencie, a nie stałą cechę opisywanej osoby (np. *świeży umysł*).

2.2. KORPUS SEKUNDARNY

Polski frazeologizm	Znaczenie	Kwalifikator	Angielski(e) odpowiednik(i)	Włoski(e) odpowiednik(i)
<i>ciekawyy umysł</i>	'osoba, która wszystkim się interesuje, która chce wiele poznać i rozumieć' (WSFJP: 842)	brak kwalifikatora w opracowaniach leksykograficznych	<i>a curious mind</i>	<i>una mente curiosa</i>
<i>dociekliwy umysł</i>	'umiejętność myślenia analitycznego, skłonność do drobiazgowego analizowania zjawisk' ----- 'osoba o takim umyśle'	brak kwalifikatora w opracowaniach leksykograficznych	<i>an analytical mind</i>	<i>una mente analitica</i>
<i>krytyczny umysł</i>	'zdolny dokonywać analizy i oceny zjawisk, faktów' ----- 'osoba o takim umyśle' (WSFJP: 842)	brak kwalifikatora w opracowaniach leksykograficznych	<i>a critical mind</i>	<i>una mente critica</i>
<i>lekki umysł</i>	'właściwy człowiekowi wypoczętemu, bystremu' (WSFJP: 842)	brak kwalifikatora w opracowaniach leksykograficznych	<i>a fresh mind</i>	<i>una mente fresca</i>
<i>syntetyczny umysł</i>	'umysł twórczy, wszechstronny, zdolny łączyć pojęcia i zagadnienia w jednolite systemy' ----- 'człowiek o umyśle syntetycznym'	<i>psychl.</i>	<i>a synthetic mind</i>	<i>una mente sintetica</i>

Polski frazeologizm	Znaczenie	Kwalifikator	Angielski(e) odpowiednik(i)	Włoski(e) odpowiednik(i)
<i>świeży umysł</i>	'właściwy człowiekowi wypoczętemu' (WSFJP: 842) ----- 'właściwy człowiekowi młodemu' (WSFJP; 842)	brak kwalifikatora w opracowaniach leksykograficznych	<i>a fresh mind</i>	<i>una mente fresca</i>
<i>trzeźwy umysł</i>	'zdolność kierowania się rozsądkiem, rozumem, a nie emocjami' ----- 'człowiek kierujący się rozsądkiem, a nie emocjami' (WSFJP: 842)	brak kwalifikatora w opracowaniach leksykograficznych	<i>a clear head</i>	<i>un animo sereno</i>

Trzecim komponentem frazeologizmów, który powinien być uwzględniony w badaniu na poziomie analizy komponentów wariantywnych z jednego pola, jest rzeczownik *mózg*. Polskie opracowania leksykograficzne podają zaledwie dwa związki, precyzyjnie ujmując, model leksykalno-formalny i idiom. Jednostki te przekazują bardzo wysoką ocenę i wskazują na wybitność i/lub kierowniczą rolę osób opisywanych za ich pomocą.

TABELA 3. Zestawienie polskich frazeologizmów z komponentem *mózg* wyrażających pozytywną ocenę potencjału intelektualnego i ich obcojęzycznych odpowiedników

Polski model	Znaczenie	Kwalifikator	Angielski(e) odpowiednik(i)	Włoski(e) odpowiednik(i)
MÓZG + RZECZOWNIK _{GEN SING}	'osoba lub grupa osób kierujących jakimś przedsięwzięciem' <i>mózg</i> firmy (USJP, 2: 733)	brak kwalifikatora w opracowaniach leksykograficznych	<i>a brain</i>	<i>un cervello</i>
<i>najtęższe mózgi</i>	'o człowieku ze względu na jego możliwości umysłowe, wiedzę i inteligencję; umysł głowa' (USJP, 2: 733)	<i>przen.</i>	<i>the finest brains</i> <i>the best brains</i>	<i>le menti più brillanti</i> <i>le menti migliori</i> <i>le menti</i>

W szerszym ujęciu wyjście od semantyki frazeologizmów, tj. objęcie badaniem większej liczby jednostek, jawi się jako korzystniejsze rozwiązanie niż analizowanie jednostek w ujęciu onomazjologicznym. Znaczenia 'człowiek o dużym potencjale intelektualnym' i 'duży potencjał intelektualny' wyrażane są przez różnorodne jednostki w poszczególnych językach. Na przykład w polszczyźnie występują między innymi takie związki, jak *głowa na tranzystorach* i *łeb jak komputer* (WSFJP: 369). Zestawienie badanych połączeń wyrazowych o różnych strukturach i składach leksykalnych umożliwi określenie faktycznej ekwiwalencji analizowanych frazeologizmów. Kompleksowe potraktowanie zebranych konstrukcji pozwoli wskazać zbieżności i różnice występujące w danym subpolu.

WNIOSKI

Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, że w ujęciu kontrastywnym ograniczenie materiału badawczego objętego analizą międzyjęzykowej korespondencji do frazeologizmów z określonym komponentem jest zabiegiem dyskusyjnym. Istnieje bowiem niebezpieczeństwo przedstawienia obrazu ekwiwalencji, który nie oddaje stanu faktycznego. Związki frazeologiczne mogą mieć bliskie ekwiwalenty, które mają w składzie komponenty zarówno synonimiczne, jak i bliskoznaczne należące do innej kategorii. Tak jest w przypadku analizowanych frazeologizmów: w badanych językach konieczne jest włączenie do badania przynajmniej trzech komponentów: w języku polskim będą to *głowa*, *umysł*, *mózg*, w angielskim – *head*, *brain* i *mind*, a we włoskim – *testa*, *cervello* i *mente*. Ponadto odpowiedniki wyrazowe z powyższej grupy należy potraktować jako bliskie odpowiedniki mimo rozbieżności formalnych.

W perspektywie międzyjęzykowej kolokacje przekazujące tożsame znaczenie tworzą rozmaite relacje: mogą to być pary wykazujące podobieństwo formalne i leksykalne lub przejawiające odmienności na rozmaitych płaszczyznach, na przykład w aspekcie doboru słów spośród środków synonimicznych. Ponadto należy założyć, że wystąpią liczne subtelne różnice, które mogą przejawiać się między innymi w nacechowaniu stylistycznym porównywanych jednostek. W badanym materiale rozbieżności te są widoczne w przypadku jednostek *senatorska głowa* i *tęga głowa*. Obie mają nacechowanie chronologiczne, natomiast ich odpowiedniki go nie posiadają.

Badanie zebranych jednostek upoważnia do stwierdzenia, że warty dalszych badań aspektem jest sieć powiązań antonimicznych i synonimicznych analizowanych związków wyrazowych: o ile jednostki *tęga głowa* i *brain* można w planie semantycznym traktować jako bliskie ekwiwalenty, o tyle zestawienie par *tęga głowa* i *tępa/zakuta głowa* oraz *brain* i *dimwit* wykazują duże rozbieżności w perspektywie międzyjęzykowej.

Podsumowując, można stwierdzić, że w analizach różnojęzycznego materiału korzystniejsze rozwiązanie stanowi wyjście od semantyki i modelu formalnego, a więc badanie jednostek realizujących dany schemat, w tym przypadku model PRZYMIOTNIK_{NOM FEM SING} + GŁOWA. Studia nad jego realizacjami powinny stanowić część składową szerzej zakrojonego badania stałych połączeń wyrazowych przekazujących znaczenia 'inteligentny człowiek' i 'wielki umysł' realizowane przez spetryfikowane konstrukcje wyrazowe o rozmaitych strukturach i składach leksykalnych.

Ujęcie onomazjologiczne może być przydatne w badaniach frazeologicznych prowadzonych na materiale różnojęzycznym, jeśli ich dominantą nie jest wieloaspektowe badanie międzyjęzykowej ekwiwalencji frazeologizmów. Podejście to można z powodzeniem wykorzystać na przykład w analizach mających na celu ustalenie repertuaru komponentów (onomastycznych, animalistycznych, fitonimicznych itp.) wykorzystywanych jako składniki frazeologizmów w danych językach.

WYKAZ SKRÓTÓW CYTOWANYCH OPRACOWAŃ LEKSYKOGRAFICZNYCH

- DC – Tiberi P., 2012, *Dizionario delle colocazioni. Le combinazioni delle parole in italiano*, Bologna.
- DCCI – *Dizionario Combinatorio Compatto Italiano*, 2012, a c. di V. Lo Cascio, Amsterdam–Philadelphia.
- DCL – *Dizionario delle Combinazioni Lessicali*, 2009, a c. di F. Urzì, Lussemburgo.
- DeM – *Il dizionario della lingua italiana*, 2000, a c. di T. De Mauro, Milano.
- DO – Devoto G., Oli G. C., 2001, *Il dizionario della lingua italiana*, Firenze.
- LCD – *Longman Collocation Dictionary and Thesaurus*, 2013, ed. M. Mayor, Harlow.
- MCD – *Macmillan Collocation Dictionary*, 2010, ed. M. Rundell, Oxford.
- MED – *Macmillan English Dictionary for Advanced Learners*, 2002, ed. M. Mayor, Oxford.
- MEP – *Mała encyklopedia przekładoznawstwa*, 2000, red. U. Dąbska-Prokop, Częstochowa.

- OCD – *Oxford Collocations Dictionary for Students of English*, 2002, eds J. Crowther, S. Dignen, D. Lea, Oxford.
- PSPW – Meisels W., 1996, *Podręczny słownik polsko-włoski. Dizionario pratico polacco-italiano*, t. 1–2, Warszawa.
- TTT – *Tezaurus terminologii translatorycznej*, 1993, red. J. Lukszyn, Warszawa.
- USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego*, 2003, red. S. Dubisz, t. 1–4, Warszawa.
- WSFJP – Müldner-Nieckowski P., 2003, *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa.
- WSPA – *Wielki słownik polsko-angielski PWN-OXFORD*, 2004, red. J. Linde-Usiekiewicz, Warszawa.

BIBLIOGRAFIA

- Andrejewicz U., 2015, *Koń się śmieje, czyli czy istnieją błędy frazeologiczne?*, „Poradnik Językowy” 7, s. 44–50.
- Białek E., 2009, *Kolokacja w przekładzie. Studium rosyjsko-polskie*, Lublin.
- Burger H., 2010, *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*, Berlin.
- Chlebda W., 2003, *Elementy frazematyki. Wprowadzenie do frazeologii nadawcy*, Opole.
- Colson J.-P., 2008, *Cross-linguistic phraseological studies. An overview*, w: *Phraseology. An interdisciplinary perspective*, eds S. Granger, F. Meunier, Amsterdam–Philadelphia, s. 191–206.
- Dobrovol'skij D., Piirainen E., 2005, *Figurative Language: Cross-Cultural and Cross-Linguistic Perspectives*, Amsterdam.
- Dobrovol'skij D., 2011, *Cross-linguistic equivalence of idioms: Does it really exist?*, w: *Linguo-Cultural Competence and Phraseological Motivation*, ed. A. Pamies, D. Dobrovol'skij, Baltmannsweiler, s. 7–24.
- Fiedler S., 2007, *English Phraseology. A Coursebook*, Tübingen.
- Gläser R., 1998, *The Stylistic Potential of Phraseological Units in the Light of Genre Analysis*, w: *Phraseology. Theory, Analysis, and Applications*, ed. A. P. Cowie, Oxford, s. 125–143.
- Ishida P., 2008, *Contrastive idiom analysis: The case of Japanese and English idioms of anger*, w: *Phraseology. An interdisciplinary perspective*, eds S. Granger, F. Meunier, Amsterdam–Philadelphia, s. 275–291.
- Kim-Werner S., 1998, *Zur Beschreibung von Phraseologismen unter zweisprachigem lexikographischem Aspekt am Beispiel der somatischen Phraseologismen im Deutschen und ihren koreanischen Entsprechungen*, w: *“Das geht auf keine Kuhhaut” – Arbeitsfelder der Phraseologie*, Hrsg. D. Hartmann, Bochum, s. 149–167.
- Koike K., 2001, *Colocaciones léxicas en el español actual: estudio formal y léxicas-semántico*, Alcalá.

- Konecny Ch., 2010, *Kollokationen. Versuch einer semantischer-begrifflichen Annäherung und Klassifizierung anhand italienischer*, Berlin–New York.
- Lewicki A. M., Pajdzińska A., 2001, *Frazeologia*, w: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 315–333.
- Marcjanik M., 1984, *Idiomatyczne związki frazeologiczne w języku rosyjskim i polskim*, „*Studia i Materiały*”, t. XIII, *Filologia Polska* 4, s. 187–198.
- Michow E., 2013, *Studia nad frazeologią somatyczną języka polskiego i bułgarskiego*, Kielce.
- Nowowiejski B., 2009, *Współczesna frazeologia sportowa z perspektywy leksykograficznej*, w: *Intercontinental Dialogue on Phraseology 1: Research on Phraseology in Europe and Asia: Focal Issues of Phraseological Studies*, eds J. Szerszunowicz, B. Nowowiejski, K. Yagi, T. Kanzaki, Białystok, s. 129–152.
- Oleśkiewicz A., 2007, *Europa języków. Związki frazeologiczne o proveniencji biblijnej i antycznej w europejskiej wspólnocie językowej*, Kraków.
- Pajdzińska A., 1990, *Antropocentryzm frazeologii potocznej*, „*Etnolingwistyka*”, nr 3, s. 59–71.
- Pawley A., 2007, *Developments in the study of formulaic language since 1970: A personal view*, w: *Phraseology and Culture in English*, ed. P. Skandera, Berlin–New York, s. 3–45.
- Piirainen E., 2012, *Widespread idioms in Europe and Beyond: Toward a Lexicon of Common Figurative Units*, New York.
- Puda-Blokesz M., 2014, *Mitologizmy frazeologiczne w języku polskim (na materiale leksykografii XX i XXI wieku)*, Kraków.
- Sitarski A., 2016, *Paradygmat antropocentryczny jako kategoria lingwistyczna*, „*Studia Rossica Posananiensia*”, t. XLI, s. 419–425.
- Szerszunowicz J., 2014, *Frazeologizmy z komponentami z dziedziny muzyki w ujęciu kontrastywnym (na materiale języków polskiego, angielskiego i włoskiego)*, w: *Frazeologicke štúdie VI: Hudobné motívy vo frazeológii*, ed. M. Dobříková, Bratislava, 295–305.
- Tabakowska E., 2001, *Językoznawstwo kognitywne a poetyka przekładu*, Kraków.
- Tyrpa A., 2005, *Frazeologia somatyczna. Związki frazeologiczne o znaczeniach motywowanych cechami części ciała w gwarach polskich*, Łask.
- Weng J., 1991, *Der Mensch und sein Körper in deutschen und chinesischen Phraseologismen*, w: *Akten des VIII. Internationalen Germanisten-Kongresses Tokyo 1990. Begegnungen mit dem „Fremden“. Grenzen – Traditionen – Vergleiche*, Bd. 4, München, s. 380–388.
- Zaręba L., 1978, *Nazwy zwierząt w idiomatyce francuskiej i polskiej. Studium porównawcze*, „*Języki Obce w Szkole*”, z. 1, s. 47–51.
- Zaręba L., 1981, *Nazwy kolorów w polskich i francuskich związkach frazeologicznych. Studium porównawcze*, „*Języki Obce w Szkole*”, z. 5, s. 303–307.
- Zaręba L., 1982, *Liczby w polskich i francuskich związkach frazeologicznych. Studium porównawcze*, „*Języki Obce w Szkole*”, z. 10, s. 690–707.

Zouogbo J.-P., 2003, *Somatische Sprichwörter aus dem Bété im Vergleich mit dem Deutschen und Französischen*, w: *Flut von Texten – Vielfalt der Kulturen. Ascona 2001 zur Methodologie und Kulturspezifität der Phraseologie*, Hrsg. H. Burger, A. Häcki Buhofer, G. Gréciano, Baltmannsweiler, s. 289–302.

Горды М., 2010, *Соматическая фразеология современных русского и польского языков*, Щецин.

**MULTIASPECTUALITY OF CROSS-LINGUISTIC EQUIVALENCE
OF FIXED MULTIWORD UNITS AND THE ONOMASIOLOGICAL
APPROACH ON THE EXAMPLE OF PHRASEOLOGICAL UNITS
SUCH AS TĘGA GŁOWA [LIT. A GREAT HEAD]**

Abstract

The aim of this paper is to discuss the usefulness and reliability of the onomasiological approach in the cross-linguistic analysis of fixed multiword expressions based on the example of Polish phrases coined according to the model: ADJECTIVE_{NOM FEM SING} + GŁOWA 'HEAD' and their English and Italian counterparts. The three corpora are constituted by expressions registered in general and phraseological dictionaries of the respective languages to ensure that the units belong to the canon of Polish, English and Italian phraseological stock. The analysis of units collected for the purpose of the study clearly shows that in order to determine the true picture of cross-linguistic equivalence, the study should be focused on semantics of analysed phrases. Furthermore, the formal aspect may be of minor significance in some cases due to the similarity of imagery of a source language idiom and the target language lexical item. On the other hand, stylistic value may have a great impact on the relation of cross-linguistic correspondence of the analysed units.

Key words: contrastive analysis, cross-linguistic equivalence, phraseological unit